

Papežík kontra biskoupek: před další katastrofou v českém ptačím názvosloví

"Popelet" vs "bishopelet": facing another disaster in the Czech bird nomenclature

Tomáš GRIM¹ & Zdeněk VERMOUZEK²

¹ Katedra zoologie, Univerzita Palackého, Tr. Svobody 26, 771 46 Olomouc, e-mail: grim@prfnw.upol.cz

² Vlastivědné muzeum v Olomouci, nám. Republiky 5, 771 73 Olomouc, e-mail: verm@vmo.cz

Koncem roku 2003 se konečně objevila dlouho očekávaná definitivní verze českého ptačího názvosloví (HUDEC et al. 2003). V zápětí se však v ornitologických kruzích rozneslo, že tak úplně definitivní zase není, že se chystá ještě další, vylepšené vydání. Než k němu dojde, chtěli bychom upozornit na některé nedostatky toho současného, aby se stejné chyby neopakovaly stále dokola.

Již první zveřejněná verze českého názvosloví (GOSLER 1994) vzbudila řadu nesouhlasných reakcí (např. KLÁPŠTĚ 1996, ZRZAVÝ 1995). Domníváme se, že zcela oprávněně. Autoři se však z prvního neblaze proslulého pokusu poučili jen částečně a spáchali řadu prohřešků tak typických pro první verzi znovu.

Za vše mluví změny ve stylu nového názvu pro rod *Cyanocompsa* - např. místo dřívějšího papežíka černomodrého (*C. cyanooides*) teď po neotropických luzích a hájích rejdí biskoupek tmavomodrý. Nechceme se pouštět do spekulací, zda se autoři zalekli svatého hněvu ze strany Vatikánu a slevili při zapůjčování názvů z církevní hierarchie titulů - svatá trojice kněžík (*Sporophila*), prelátek (*Porphyrospiza*) a kardinál (*Cardinalis*) snad dráždí trpělivost religiózně založeného čtenářstva více než dost (ještě že autoři nezařadili arcibiskoupka či vikářička), nemluvě o tom, že český rod kardinál se poněkud schizofrenně objevuje ve dvou různých čeledích. Ostatně hádat se o konkrétní názvy či kvalitu čehokoli je činnost spíše legrační - zkuste někoho přesvědčit, že biskoupek je lepší než papežík, nebo řízek lepší než uzene. A každému je snad jasné, že zavedeným českým názvům ptáků se nesmějeme jen ze zvyku, což může potvrdit každý pedagog, který dosud neznalým studentům naservíroval takové skvosty jako "brkoslav", "kopřivka", "křivka" či "hoholka".

Jistě je cenná snaha autorů o co největší přesnost názvů (viz řada změn v druhových názvech odrážejících zbarvení konkrétního druhu), na druhé straně jakoby autoři měřili dvojím metrem: nesmyslně pojmenovaný včelojed (hlavní potravou nejsou včely, ale vosy) nadále přežívá. Tím rozhodně nehorujeme pro vosojeda - základním pravidlem českého názvosloví by měla být pokora před pravidly názvosloví mezinárodního: platný název druhu nelze změnit, ať už je věcně sebechybnější. Osobně třeba pochybujeme o vhodnosti názvu střízlík slavíkový pro středoamerický druh *Microcerculus philomela*, jehož vzhled i zpěv našeho slavíka v ničem nepřipomínají (snad jen v tom, že pták je to dosti nenápadný a vydává nějaké zvuky - ostatně jako skoro každý jiný pták). Naopak by tento český název dokonale sedl na úplně jiného - téměř sympatricky se vyskytujícího - střízlíka *Thryothorus sinaloa* (česky střízlík

západomexický), který tluče, klokotá a hvízdá ne podobně, ale prakticky stejně jako evropský slavík. Přiklepnutí názvu střízlík slavíkový druhu *Microcerculus philomela* je zjevně poplatné nesmyslnému anglickému označení "nightingale wren".

Přesto se domníváme, že tyto i další zavedené názvy nemá smysl měnit, pokud ovšem nejde o úplný věcný nesmysl kalibru lyska jihoafrická (*Fulica leucoptera*), kterou najdeme v jižní Africe nanejvýš v muzejních depozitářích, neboť žije výhradně v Jižní Americe. Podíváme-li se na původní a docela uspokojivý název lyska bělokřídlá (GOSLER 1994; ano, i další druhy lysek mají na loketních letkách trochu bílé barvy, avšak méně než *F. leucoptera*), nemůžeme se ubránit dojmu, že některé změny v novém názvosloví nejsou krokem tím pravým směrem.

V čem je opravdu problém?

Zatímco spory o konkrétní názvy pokládáme za druhořadé, domníváme se, že skutečný problém s českým názvoslovím zatím zůstal zcela mimo pozornost diskutujících. Fatální chybou celého projektu totiž není ani tak výsledný obsah, jako jeho forma. Publikovaná verze je po všech stránkách ukázkou toho, jak by jakákoli kniha vypadat neměla. Čtenáři je předložen souvislý blok textu, v němž jsou zcela náhodně rozesety poznámky pod čarou. Názvy čeledí a řádů jsou tištěny stejným řezem písma jako názvy druhů, je tedy velmi těžké se v seznamech vůbec zorientovat. Navíc jsou druhy řazeny bez jakékoli logiky - nedokážeme si představit horší trest pro někoho, kdo hledá český název v početně bohatých rodech *Otus*, *Larus*, *Turdus* apod. Proto se přimlouváme (v případě dalšího tištěného vydání) za seřazení druhových názvů v rámci rodu podle abecedy (jak je tomu např. v českém názvosloví savců, viz ANDĚRA 1999) - současný chaotický systém je dobrý leda tak na získání migrény.

I zmíněná drobná vylepšení vzhledu a užitné hodnoty budou vždy jen kosmetickými úpravami, ze škaredého dědka atraktivní blondýnku neudělají. Text na papíře je drahý, nezměnitelný, beznadějně izolovaný, těžko se v něm orientuje. Před dvaceti lety bychom nad tím mohli jen smutně povzdechnout, dnes se ale nabízí řada alternativ, od publikace databáze na CD po její přímé zpřístupnění na internetu. Elektronické zpracování je řádově levnější, umožňuje okamžité vyhledávání jmen i synonym oběma směry i postupné opravy překlepů a faktických chyb (kterých je dokonce i v druhém knižním vydání názvosloví nemálo). Navíc skýtá možnosti doposud nevídané. Různé databáze je možné propojovat mezi sebou a časem tak třeba vytvořit nejen slovník "latinsko"-český, ale přidat i angličtinu, španělštinu či další jazyky, ale třeba i informace o rozšíření a početnosti. Proč by produkty jako *Birds of the World* (LARSSON et al. 2002) nemohly vedle názvosloví polského a maďarského obsahovat i české? Přitom takováto spojení databází (viz např. Avibase) dávno nejsou úmornou několikaletou dřinou pro názvoslovné komise, ale po vyjednání podmínek se správci již existujících seznamů zvládne sloučení průměrný programátor doslova za pár minut.

Kam s ním?

Domníváme se, že jedinou smysluplnou cestou ze současné truchlivé situace je umístění návrhu českého názvosloví na internet a umožnění veřejné diskuse k jednotlivým jménům.

Úkolem tvůrců jmen a názvoslovných komisí by pak mělo být jen zhodnocení a případné výjimečné přijetí změn tam, kde budou dostatečně zdůvodněny. Přesto nevěříme utopické představě, že se podaří najít "dokonalé" názvosloví vyhovující všem, pro což ostatně svědčí i častá nesmyslnost anglických a "latinských" názvů. Ty však, na rozdíl od českých, my nezměníme.

Summary

During the last decade, creating Czech names for the birds of the world proved to be a very controversial attempt. The second version of the Czech nomenclature was published in 2003 and received a lot of criticism again - and deservedly. However, we are trying to point out that the main problem with the nomenclature is not the peculiar Czech names themselves (as suggested by other critics), but the way they were presented to public - in the form of a book. We call for a different approach, i.e. to make the database accessible to internet users, thus to allow for a public discussion about the particular neologisms. A web version of the nomenclature shows all the benefits (low costs, a possibility to update the database continuously, connections to other similar web sources) that the book version cannot provide.

Literatura

- ANDĚRA M. 1999: České názvy živočichů II. Savci (Mammalia). Národní muzeum Praha.
Avibase: <http://www.bsc-eoc.org/avibase/avibase.jsp?pg=home&lang=EN>
- GOSLER A. 1994: Atlas ptáků světa. Příroda, Bratislava.
- HUDEC K., ČAPEK M., HANÁK F., KLIMEŠ J. & PAVÍZA R. 2003: Soustava a české názvosloví ptáků světa. Muzeum Komenského, Přerov.
- KLÁPŠTĚ J. 1996: Atlas ptáků světa a Přehled ptáků světa - Problémy českého názvosloví ptáků. Zprávy ČSO 42: 73-77.
- LARSSON L., EKSTRÖM G., GANDEMO M., FALK S. & LARSSON E. 2002: Birds of the World. 2 CD ROM. Birds of the World HB, Sweden.
- ZRZAVÝ J. 1995: Šťastný nálezce pištce nezdobeného je očekáván. Vesmír 74: 227.

